

**Ustawa zasadnicza Państwa Watykańskiego z dnia 13 maja 2023 r.
Tłumaczenie i komentarz**

The Fundamental Law of Vatican City State of 13 May 2023.

Translation and commentary

Основной закон Государства Града Ватикан от 13 мая 2023 г.

Перевод и комментарий

Основний закон Ватиканської держави від 13 травня 2023 року.

Тлумачення та коментар

KONRAD DYDA

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: konrad.dyda@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2061-7839>

Streszczenie: W dniu 13 maja 2023 r. Ojciec Święty Franciszek promulgował nową ustawę zasadniczą Państwa-Miasta Watykan. Jest to trzecia ustawa zasadnicza wydana dla tego państwa. Przyniosła szereg istotnych zmian, wśród których kluczowe wydaje się wprowadzenie do watykańskiego porządku prawnego zasady oddzielenia porządku państwowego od Kurii Rzymskiej i innych instytucji Stolicy Apostolskiej oraz wyraźne zapewnienie szeregu rozwiązań składających się na zasadę legalizmu. Zmiany wprowadzone za sprawą tego aktu należy postrzegać w perspektywie dynamicznego rozwoju watykańskiego porządku prawnego. Obecnie są one determinowane przez „dostosowywanie” tego systemu do norm prawa międzynarodowego. Nie zmienia to jednak faktu, że ustawodawca watykański zasadniczą rolę w systemie prawnym Państwa Watykańskiego nadal przyznaje prawu kanonicznemu. Można przyjąć, że prawo kanoniczne przede wszystkim określa naturę Państwa Watykańskiego, jest podstawowym źródłem prawa, pierwszym kryterium interpretacji ustaw, przesłanką recepcji prawa włoskiego oraz granicą „dostosowywania” się prawa watykańskiego do norm prawa międzynarodowego, a także wyznacza podstawowe zasady watykańskiego porządku prawnego, zwłaszcza w obszarze prawa procesowego. Ostatni ze wskazanych obszarów jest o tyle ciekawy, że w Państwie Watykańskim obowiązują różnorodne ustawy regulujące kwestie proceduralne – od recypowanych z włoskiego prawa, po wydane specjalnie dla Państwa Watykańskiego (Kodeks postępowania cywilnego).

Słowa kluczowe: Państwo-Miasto Watykan, ustawa zasadnicza, prawo watykańskie, prawo kanoniczne, recepcja prawa, prawo włoskie, prawo naturalne

Summary: On 13 May 2023, Pope Francis promulgated a new fundamental law for the Vatican City State. This is the third fundamental law issued for this state. It brought about a number of significant changes, among which the most important seem to be the introduction into the Vatican legal system of the principle of separation of the state order from the Roman Curia and other institutions of the Holy See, as well as a clear provision of a number of solutions constituting the principle of legalism. The changes introduced by this act should be seen in the context of the dynamic development of the Vatican legal system. Currently, they are determined by the ‘adaptation’ of this system to international law standards. However, this does not change the fact that the Vatican legislator continues to assign a fundamental role in the legal system of the Vatican State to canon law. It can be assumed that canon law primarily defines the nature of the Vatican State, is the fundamental

Publikacja powstała w wyniku realizacji grantu „Recepcja prawa w systemie prawnym Państwa Miasta Watykańskiego”, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach programu PRELUDIUM na podstawie umowy nr UMO-2021/41/N/HS5/00945.

source of law, the primary criterion for interpreting statutes, the basis for the reception of Italian law and the limit of the 'adaptation' of Vatican law to international law standards, and also sets out the basic principles of the Vatican legal order, especially in the area of procedural law. The last of these areas is interesting in that the Vatican City State has various laws regulating procedural issues, ranging from those adopted from Italian law to those issued specifically for the Vatican City State (Code of Civil Procedure).

Key words: The Vatican City State, fundamental law, Vatican law, canon law, reception of law, Italian law, natural law

Резюме: 13 мая 2023 г. Святой Отец Франциск обнародовал новый основной закон Государства Града Ватикан. Это третий основной закон, изданный для этого государства. Он внес ряд существенных изменений, среди которых ключевым является введение в правовой порядок Ватикана принципа отделения государственного порядка от Римской Курии и других институтов Апостольского Престола, а также четкое обеспечение ряда решений, составляющих принцип легализма. Изменения, внесенные этим законом, следует рассматривать в перспективе динамичного развития правового порядка Ватикана. В настоящее время они определяются «адаптацией» этой системы к нормам международного права. Однако это не меняет того факта, что законодатель Ватикана по-прежнему отводит каноническому праву основополагающую роль в правовой системе Государства Града Ватикан. Можно считать, что каноническое право, прежде всего, определяет природу Государства Града Ватикан, является основным источником права, первым критерием толкования законов, предпосылкой для принятия итальянского права и границей «адаптации» ватиканского права к нормам международного права, а также определяет основные принципы ватиканского правопорядка, особенно в области процессуального права. Последний из указанных аспектов интересен тем, что в Ватикане действуют различные законы, регулирующие процессуальные вопросы – от перенятых из итальянского права до специально принятых для Государства Града Ватикан (Гражданский процессуальный кодекс).

Ключевые слова: Государство Града Ватикан, основной закон, ватиканское право, каноническое право, рецепция права, итальянское право, естественное право

Анотація: 13 травня 2023 року Святіший Отець Франциск проголосив нову конституцію Держави-Міста Ватикан. Це третя конституція, ухвалена для цієї держави. Вона принесла ряд суттєвих змін, серед яких ключовою видається впровадження до ватиканського правового порядку принципу відокремлення державного управління від Римської курії та інших інституцій Апостольської столиці, а також чітке забезпечення низки рішень, що реалізують принцип легалізму. Зміни, внесені цим актом, слід розглядати в перспективі динамічного розвитку ватиканського правового порядку. Нині вони визначаються як "адаптація" цієї системи до норм міжнародного права. Це, однак, не змінює того факту, що ватиканський законодавець продовжує відводити канонічному праву провідну роль у правовій системі Ватикану. Можна вважати, що канонічне право, перш за все, визначає природу Ватиканської держави, є основним джерелом права, першим критерієм тлумачення законів, передумовою рецепції італійського права та межею "адаптації" ватиканського права до норм міжнародного права, а також визначає ключові принципи ватиканського правового порядку, зокрема в сфері процесуального права. Остання з зазначених сфер є цікавою тим, що у Ватикані діють різноманітні закони, що регулюють процедурні питання – від запозичених з італійського права до нормативних актів, виданих спеціально для Ватикану (Цивільний процесуальний кодекс).

Ключові слова: Держава-місто Ватикан, основний закон, ватиканське право, канонічне право, рецепція права, італійське право, природне право

I. Ustawa zasadnicza Państwa Watykańskiego¹

Wezwany do wykonywania na mocy Urzędu Piotrowego (łac. *munus petrino*) suwerennej władzy także nad Państwem Watykańskim, które Traktat Laterański ustanowił instrumentem zabezpieczenia Stolicy Apostolskiej absolutnej i widzialnej niezależności oraz zagwarantowania jej suwerenności również na polu międzynarodowym, dostrzegłem konieczność wydania nowej Ustawy Zasadniczej, aby odpowiedzieć na potrzeby naszych czasów.

Przygotowana i sformułowana po to, aby nadać konstytucyjne cechy Państwu i jego władzom oraz wykonywaniu wynikających z nich funkcji Ustawa – która następuje po ustawie z 1929 r. i zastępuje ustawę zasadniczą z 2000 r. – zbiera i uzupełnia wydane dotychczas nowości normatywne, które zmieniły profile instytucjonalne Państwa, przede wszystkim poprzez reformę ustawy o źródłach prawa, ustawy o zarządzaniu Państwem oraz ustawy o ustroju sądownictwa.

Te dyspozycje zostały wydane po to, aby umożliwić wypełnienie zobowiązań międzynarodowych zaciągniętych przez Stolicę Apostolską także na rzecz Państwa, które determinują nowe wymogi, związane z tym specyficznym aspektem.

Ustawa ta, będąca podstawą i punktem odniesienia dla wszystkich innych aktów normatywnych i regulacyjnych Państwa, potwierdza specyficzny charakter i autonomię watykańskiego systemu prawnego, odrębnego od porządku Kurii Rzymskiej, charakteryzuje się uznaniem prawa kanonicznego za pierwsze źródło normatywne, a także za niezastąpione kryterium interpretacyjne. Ma to na celu zagwarantowanie aktom i innym przejawom aktywności państwowej niezbędnej im autonomii, związanej z wykonywaniem funkcji państwowych. Obowiązek ten został powierzony Gubernatorowi Państwa Watykańskiego, który z własną strukturą organizacyjną przyczynia się do realizacji własnej misji Państwa oraz służy Następcy Piotra, przed którym bezpośrednio odpowiada.

Organom rządowym oraz wszystkim, którzy, ożywieni prawdziwym duchem kościelnym, wykonują różne odpowiedzialne funkcje, pełniąc na stałe służbę na rzecz Państwa, niniejszy dokument potwierdza wykonywanie każdej władzy na terytorium określonym w Traktacie Laterańskim oraz w budynkach i obszarach, na których działają instytucje Państwa lub Stolicy Apostolskiej, zapewniając im, na mocy prawa międzynarodowego, gwarancje i immunitety osobiste i funkcjonalne.

¹ Podstawą tłumaczenia jest tekst oryginalny w j. włoskim: Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano, https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230513-legge-fond-scv.html [dostęp: 20.08.2025 r.].

W konsekwencji, na mocy pełni suwerennej władzy i z pełną wiedzą, ustanawiam i zarządzam, co następuje, aby było przestrzegane jako Ustawa Zasadnicza Państwa:

Tytuł I

Postanowienia Ogólne

Art. 1

Papież, Suweren Państwa Watykańskiego, posiada pełnię władzy rządzenia, która zawiera w sobie władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą.

Art. 2

1. Państwo Watykańskie zapewnia Stolicy Apostolskiej absolutną i widzialną niezależność w wykonywaniu jej wzniosłej misji w świecie oraz gwarantuje jej niezaprzeczalną suwerenność, także na polu międzynarodowym.
2. Państwo i jego porządek są oddzielone od Kurii Rzymskiej i innych instytucji Stolicy Apostolskiej.
3. Własne funkcje porządku państwowego są wykonywane przez Gubernatorat Państwa Watykańskiego zgodnie z ustawami i innymi przepisami normatywnymi.

Art. 3

1. W okresie *sede vacante* Kolegium Kardynałów zapewnia ciągłość funkcji Państwa i wykonuje jego władze.
2. Kolegium może jednak wydawać przepisy prawne tylko w przypadkach pilnych i koniecznych oraz ze skutkiem ograniczonym jedynie do czasu trwania wakatu, przy założeniu, że mogą one zostać następnie potwierdzone przez Biskupa Rzymu.

Art. 4

1. Państwo wykonuje swoją suwerenną władzę i wszelkie wynikające z niej uprawnienia na terytorium określonym w Traktacie Laterańskim z 11 lutego 1929 r.
2. Organy Państwa wykonują przysługujące im kompetencje zarówno na terytorium Państwa, jak i w nieruchomościach oraz na obszarach, na których działają instytucje Państwa lub Stolicy Apostolskiej, a w których obowiązują gwarancje oraz immunitety przewidziane przez prawo międzynarodowe.

Art. 5

Do wspólnoty państwowej należą obywatele, rezydenci oraz wszystkie osoby, które z innego tytułu i przy zachowaniu różnych funkcji oraz zakresów odpowiedzialności wykonują w sposób stały swoją służbę – w duchu eklezjalnym – na rzecz Państwa lub Stolicy Apostolskiej.

Art. 6

1. Reprezentacja Państwa Watykańskiego w stosunkach z państwami oraz innymi podmiotami prawa międzynarodowego, w relacjach dyplomatycznych oraz przy zawieraniu traktatów jest zastrzeżona dla papieża, który wykonuje ją za pośrednictwem Sekretariatu Stanu.
2. W pozostałych przypadkach Państwo reprezentuje Prezydent Gubernatoratu.
3. Gubernatorat uczestniczy w instytucjach międzynarodowych, których członkiem jest Stolica Apostolska w imieniu i na rzecz Państwa.
4. Gubernatorat, z uwagi na fakt, iż terytorium Państwa stanowi enklawę, utrzymuje stosunki oraz zawiera z organami i podmiotami zewnętrznymi akty niezbędne do zapewnienia dostaw, połączeń, infrastruktury oraz usług publicznych, o których mowa w art. 6 Traktatów Laterańskich.

Tytuł II

Funkcja ustawodawcza

Art. 7

Funkcja ustawodawcza, z wyjątkiem przypadków, które zarezerwował sobie Papież, jest wykonywana przez Papieską Komisję dla Państwa Watykańskiego.

Art. 8

1. Papieska Komisja składa się z kardynałów, w tym Prezydenta, oraz z innych członków, mianowanych przez Papieża na pięcioletnią kadencję.
2. W przypadku nieobecności lub przeszkody Prezydenta, Papieskiej Komisji przewodniczy pierwszy z Kardynałów Członków, najstarszy nominacją albo wiekiem.

Art. 9

1. Papieska Komisja wykonuje powierzone jej uprawnienia zgodnie z ustawami i innymi przepisami normatywnymi.

2. Posiedzenia Papieskiej Komisji są zwoływane i prowadzone przez Prezydenta. Z głosem doradczym uczestniczą w nich Sekretarz Generalny oraz Wicesekretarz Generalny Gubernatoratu. Mogą być również konsultowani członkowie organów państwowych, instytucji Kurii Rzymskiej lub inni eksperci.
3. Papieska Komisja określa, za pomocą regulaminu, zasady swojego funkcjonowania.

Art. 10

1. Papieska Komisja zatwierdza ustawy i inne dyspozycje normatywne. Przy opracowywaniu ich projektów współpracuje z Radcami Państwa, Biurem Prawnym Gubernatoratu lub z innymi ekspertami.
2. Przed promulgacją ustawy zaaprobowane przez Papieską Komisję są przedkładane do bezpośredniego rozpatrzenia Papieżowi.
3. Interpretacja autentyczna ustaw Państwa jest zarezerwowana dla Papieskiej Komisji.
4. Papieska Komisja wydaje regulaminy ogólne w sprawach, które nie są zastrzeżone do regulacji ustawowej, bądź w sprawach, w których ustawa przewiduje wydanie regulaminów, określając przy tym ich zasady.

Art. 11

1. Prezydent Papieskiej Komisji może wydawać zarządzenia, dekrety lub inne dyspozycje w celu wykonania norm ustawowych lub wykonawczych.
2. W przypadku pilnej konieczności, Prezydent może wydawać dekrety mające moc ustawy, które jednak tracą swoją skuteczność, jeżeli nie zostaną potwierdzone jako ustawy przez Papieską Komisję w ciągu dziewięćdziesięciu dni od ich opublikowania.

Art. 12

1. Radca Generalny oraz Radcy Państwa są mianowani przez Papieża na pięcioletnią kadencję i tworzą Kolegium. Pełnią także, również indywidualnie, funkcje konsultacyjne przy opracowywaniu ustaw, innych aktów normatywnych oraz przy wykonywaniu funkcji egzekucyjnych.
2. Radca Generalny organizuje działalność i przewodniczy posiedzeniom Kolegium Radców Państwa.
3. Do Kolegium może zostać skierowany przez Prezydenta Gubernatoratu, również na wniosek instytucji Stolicy Apostolskiej, wniosek o wydanie opinii w przypadku wątpliwości prawnej, która nie wymaga wykładni autentycznej. Opinie te mogą przybrać formę deklaracji lub not wyjaśniających.

Art. 13

1. Papieska Komisja uchwała każdego roku, zgodnie z zasadami rachunkowości, budżet i sprawozdanie budżetowe, mające moc ustawy. Ponadto Komisja uchwała trzyletni plan finansowy. Akty te przedkłada się bezpośrednio Papieżowi do zatwierdzenia.
2. Budżet zapewnia równowagę dochodów i wydatków oraz opiera się na zasadach jasności, przejrzystości i uczciwości.
3. W razie potrzeby Prezydent może, w drodze dekretu, dokonywać przesunięć środków pomiędzy pozycjami budżetu, z zachowaniem równowagi budżetowej oraz uwzględnieniem długoterminowej stabilności finansowej.

Art. 14

Budżet podlega kontroli i weryfikacji rachunkowej przez Kolegium złożone z trzech członków, mianowanych na trzyletnią kadencję przez Papieską Komisję, której składa sprawozdanie.

Tytuł III

Funkcja egzekucyjna

Art. 15

1. Prezydent Papieskiej Komisji jest Prezydentem Gubernatoratu i sprawuje funkcję wykonawczą zgodnie z ustawami i innymi dyspozycjami normatywnymi.
2. Przewodniczący korzysta z pomocy Gubernatoratu, którego organy władzy i inne podmioty przyczyniają się do wykonywania funkcji wykonawczej Państwa, realizowanej w dziedzinach przewidzianych w art. 4.
3. Sprawy o istotnym znaczeniu są, w zależności od ich wagi, przekazywane przez Prezydenta do rozstrzygnięcia papieżowi lub do rozpatrzenia przez Papieską Komisję.

Art. 16

1. Sekretarz Generalny wspomaga Prezydenta w wykonywaniu jego funkcji.
2. W przypadku nieobecności lub przeszkody Sekretarz Generalny zastępuje Prezydenta, z wyjątkiem spraw dotyczących wydawania aktów mających moc ustawy oraz przyjmowania innych aktów normatywnych.
3. Sekretarz Generalny reprezentuje Państwo wtedy, gdy przewidują to ustawy lub regulaminy lub na mocy delegacji Prezydenta. Nadzoruje on również wykonywanie ustaw i stosowanie innych aktów normatywnych oraz wykonuje decyzje i zarządzenia Prezydenta.

Art. 17

Wice Sekretarz Generalny współpracuje z Prezydentem i Sekretarzem Generalnym, pełni inne powierzone mu funkcje, nadzoruje przygotowywanie i redagowanie dokumentów i korespondencji. Zastępuje Sekretarza Generalnego w przypadku jego nieobecności lub przeszkody, lub na mocy jego delegacji.

Art. 18

1. Do wyłącznej i własnej kompetencji Państwa należy zapewnienie wyposażenia, infrastruktury, usług i dostaw, z uwzględnieniem art. 6 Traktatów Laterańskich, dla potrzeb własnych oraz potrzeb Stolicy Apostolskiej.
2. Gubernatorat zapewnia ich pozyskiwanie, dystrybucję oraz dostarczanie instytucjom Państwa i Stolicy Apostolskiej.

Art. 19

1. Organizacja i funkcje Gubernatoratu są regulowane przez ustawę o rządzie oraz przez regulaminy nadane przez Papieską Komisję lub jej Prezydenta.
2. Gubernatorat, za pośrednictwem swojej struktury administracyjnej, wykonuje, jako zadanie własne i wyłączone, realizowane w zakresach określonych w art. 4, następujące obowiązki dotyczące zapewnienia:
 - a) bezpieczeństwa, porządku publicznego oraz obrony cywilnej;
 - b) ochrony zdrowia, opieki zdrowotnej, higieny publicznej, środowiska i ekologii;
 - c) aktywności ekonomicznej, usług pocztowych, filatelistycznych i celnych;
 - d) wszelkiej infrastruktury łączności i sieci, działalności budowlanej, instalacji technicznych, hydraulicznych, elektrycznych oraz nadzoru nad nimi i ich konserwacji;
 - e) konserwacji, rozwoju i korzystania z kompleksu artystycznego Muzeów Watykańskich, a także nadzoru nad całym dziedzictwem artystycznym, historycznym, archeologicznym i etnograficznym;
 - f) wszelkich innych funkcji przewidzianych przez prawo lub inne dyspozycje normatywne.

Art. 20

Prezydent Gubernatoratu w celu zapewnienia bezpieczeństwa, oprócz korzystania z Korpusu Żandarmerii, może poprosić o pomoc również Gwardię Szwajcarską.

Tytuł IV

Funkcja sądownicza

Art. 21

1. Funkcja sądownicza jest wykonywana w imieniu papieża przez organy ustanowione zgodnie z ustawą o ustroju sądownictwa i przez inne organy, którym ustawa powierza właściwość w określonych sprawach.
2. Papież, w każdej sprawie cywilnej lub karnej i na każdym etapie postępowania, może przekazać prowadzenie i rozstrzygnięcie sprawy określonemu organowi, z wyłączeniem wszelkich innych środków odwoławczych.
3. Stosując ustawy, sędzia kieruje się zasadą słuszności, działając na rzecz sprawiedliwości i sprzyjając pojednaniu się stron. Ponadto w sprawach karnych sędzia wymierza karę, mając na względzie resocjalizację sprawcy, jego reintegrację i przywrócenie naruszonego porządku prawnego.
4. W każdym postępowaniu gwarantowane są bezstronność sędziego, prawo do obrony oraz zasada kontradyktoryjności między stronami.

Art. 22

Władza udzielania amnestii, ułaskawienia i złagodzenia wyroków jest zastrzeżona dla papieża.

Tytuł V

Dyspozycje końcowe

Art. 23

1. Flaga Państwa Watykańskiego składa się z dwóch pionowo podzielonych pól, żółtego przylegającego do trzonu i z drugiej strony białego, na którym znajduje się tiara z kluczami, zgodnie ze wzorem stanowiącym załącznik A do niniejszej ustawy.
2. Herb składa się z tiary z kluczami, zgodnie ze wzorem stanowiącym załącznik B do niniejszej ustawy.
3. Pieczęć Państwa zawiera pośrodku tiarę z kluczami, a wokół napis „Państwo Miasta Watykańskiego”, zgodnie ze wzorem stanowiącym załącznik C do niniejszej ustawy.

Art. 24

1. Niniejsza ustawa zasadnicza Państwa Watykańskiego zastępuje w całości poprzednią z 26 listopada 2000 r.
2. Tym samym uchyla się wszystkie ustawy, dyspozycje, przywileje i zwyczajne, również godne szczególnej i wyjątkowej uwagi, które pozostają w sprzeczności z niniejszą ustawą.
3. Ustawa wchodzi w życie 7 czerwca 2023 r.

Nakazuję, aby oryginał tej ustawy, opatrzony pieczęcią państwa, został złożony w Archiwum ustaw Państwa Watykańskiego, a odpowiedni tekst został opublikowany najpierw w dzienniku *L'Osservatore Romano*, a następnie w Suplemencie do *Acta Apostolicae Sedis*, pouczając wszystkich, którzy są zobowiązani do jej przestrzegania i zobowiązując do jej przestrzegania.

W Watykanie, 13 maja 2023 r.

W święto Błogosławionej Maryi Dziewicy z Fatimy

Jedenastego roku Naszego Pontyfikatu.

II. Komentarz tłumacza

W dniu 13 maja 2023 r., w katolickie święto Matki Bożej Fatimskiej, Ojciec Święty Franciszek promulgował trzecią w dziejach Państwa Miasta Watykańskiego ustawę zasadniczą, decydując jednocześnie, iż wejdzie ona w życie 7 czerwca 2023 r., a więc w 94. rocznicę powstania tego Państwa, co nastąpiło wraz z wejściem w życie Traktatu Laterańskiego (7 czerwca 1929 r.). Pierwszą z ustaw zasadniczych Państwa Watykańskiego wydał papież Pius XI². Akt ten obowiązywał od dnia powstania Państwa, stanowiąc – wraz z innymi aktami – podstawę watykańskiego porządku prawnego. Ustawę zasadniczą z 1929 r. zastąpił Ojciec Święty Jan Paweł II ustawą z dnia 26 listopada 2000 r.³, która weszła w życie 22 lutego roku następnego. Obowiązywała ona do 7 czerwca 2023 r. Decyzja papieża Franciszka o wprowadzeniu nowej ustawy zasadniczej Państwa Watykańskiego wpisuje się w dynamiczny rozwój watykańskiego porządku prawnego, jaki można zaobserwować w ostatnich kilkunastu latach. Aby dobrze zrozumieć znaczenie tego aktu, należy pokrótce przypomnieć kilka

² Legge fondamentale della Città del Vaticano (7.06.1929), *Acta Apostolicae Sedis. Supplemento per le leggi e disposizioni dello Stato della Città del Vaticano* (dalej: AAS Suppl.) 1(1929), s. 1–4.

³ Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano (26.11.2000), AAS Suppl. 71(2000), s. 73–82.

najważniejszych kwestii związanych z naturą Państwa Miasta Watykańskiego oraz charakterem jego porządku prawnego.

Na początku warto zauważyć, że celem Traktatu Laterańskiego⁴ powołującego do istnienia Państwo Watykańskie było rozwiązanie tzw. „kwestii rzymskiej”, czyli – mówiąc w uproszczeniu – konfliktu pomiędzy Stolicą Apostolską a Królestwem Włoch, zapoczątkowanego upadkiem Państwa Kościelnego oraz zajęciem Rzymu przez wojska włoskie 20 września 1870 r. Wraz z upadkiem Państwa Kościelnego powstał problem ustalenia zasad funkcjonowania Biskupa Rzymu i Stolicy Apostolskiej w ramach Królestwa Włoch. Włoskie władze uznawały, że papież jest obywatelem nowego państwa, a Stolicy Apostolskiej nie przysługuje podmiotowość prawnomiędzynarodowa. W związku z tym mogły się do nich odnosić jedynie gwarancje niezależnego wykonywania funkcji duchowej udzielone przez władze Królestwa Włoch⁵.

Z kolei Stolica Apostolska odrzucała taką perspektywę, przyjmując, iż upadek Państwa Kościelnego nie spowodował utraty przez nią podmiotowości prawnomiędzynarodowej, a tym samym niezależność Stolicy Apostolskiej od Królestwa Włoch ma charakter pierwotny, wynikający z jej podmiotowości na forum międzynarodowym. Ostatecznie Stolica Apostolska i Królestwo Włoch zdecydowały, iż rozwiązaniem „kwestii rzymskiej” będzie utworzenie nowego Państwa, czyli Państwa Miasta Watykańskiego⁶. Wyjaśniając zagadnienia terminologiczne, należy zaznaczyć, że z punktu widzenia prawa i doktryny Kościoła katolickiego nie istnieje przeciwstawność pojęć „Biskup Rzymu” i „Kuria Rzymska”. W ścisłym sensie termin „Stolica Apostolska” odnosi się do urzędu Biskupa Rzymu, natomiast w szerszym również do Kurii Rzymskiej. Zdaniem większości doktryny Stolica Apostolska to dwa odrębne podmioty prawa międzynarodowego, choć nie brakuje także głosów przeciwnych, wskazujących, iż w zasadzie mamy tutaj do czynienia z jednym podmiotem prawa międzynarodowego⁷.

Istotę Państwa Watykańskiego wyjaśniono w preambule do Traktatu Laterańskiego, w której umawiające się strony wskazały, iż ich zamiarem było zagwarantowanie Stolicy Apostolskiej „absolutnej i widzialnej niezależności” oraz niepodważalnej

⁴ Trattato fra la Santa Sede e l'Italia, Acta Apostolicae Sedis (dalej: AAS) 21(1929), s. 209–274.

⁵ A. Gaca, S. Oder, Z. Witkowski, *Podstawy ustroju konstytucyjnego Państwa Miasta Watykan*, Warszawa 2020, s. 128–130.

⁶ Zob. W. Jakubowski, *O Roma felix. Geneza, specyfika i przeobrażenia instytucji politycznych Państwa Miasta Watykańskiego*, Warszawa 2005, s. 63–64; *Ustawa zasadnicza Państwa Miasto Watykan oraz inne akty ustrojowe*, wstęp, wybór i tłum. F. Longchamps de Brier, M. Zubik, Warszawa 2008, s. 11–12.

⁷ A. Mezglewski, *Stolica Apostolska i Państwo Watykańskie jako podmioty prawa międzynarodowego*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2005, t. 8, s. 295–297.

suwerenności na arenie międzynarodowej. Podstawowym celem istnienia Państwa Watykańskiego jest zatem zagwarantowanie Stolicy Apostolskiej nieskrępowanego i niezależnego wykonywania jej funkcji duchowych oraz zapewnienie odpowiedniego zaplecza, także finansowego, do ich realizacji. Stąd Państwo Miasta Watykańskiego ma przede wszystkim służebny charakter wobec Stolicy Apostolskiej⁸.

Służebna rola Państwa Watykańskiego polega na zabezpieczeniu wolności działania Stolicy Apostolskiej, tj. niepodlegania żadnej władzy państwowej, również w jej działalności na forum międzynarodowym. Oznacza to, że Państwo Watykańskie nie pełni typowych funkcji politycznych. Służebny charakter Państwa Miasta Watykańskiego wobec Stolicy Apostolskiej przejawia się także w systemie prawnym tegoż Państwa, którego zasadniczym źródłem jest prawo kanoniczne⁹.

Założenia te w sposób bezpośredni przekładają się na system źródeł prawa watykańskiego. Dotychczas dla Państwa Watykańskiego wydano dwie ustawy o źródłach prawa. Pierwsza z 1929 r.¹⁰ obowiązywała aż do 1 stycznia 2009 r., gdy weszła w życie ustawa wydana przez Benedykta XVI w dniu 1 października 2008 r.¹¹ Zgodnie z tym aktem źródła prawa Państwa Watykańskiego dzielą się na dwie grupy, czyli na źródła podstawowe oraz pomocnicze. Według art. 1 ust. 1 aktualnej ustawy o źródłach watykański system prawny uznaje porządek kanoniczny za pierwsze źródło prawa i kryterium interpretacji przepisów. Poza prawem kanonicznym do podstawowych źródeł prawa ustawodawca kanoniczny zaliczył ustawę zasadniczą, ustawy wydane dla Państwa Watykańskiego przez papieża i inne uprawnione organy, rozporządzenia, dekrety oraz inne dyspozycje normatywne legalnie wydane (art. 1 ust. 2 i 3).

Natomiast w sprawach, które nie zostały uregulowane przez te akty w Państwie Watykańskim, przestrzega się – w sposób pomocniczy i po uprzednim dokonaniu recepcji przez kompetentne władze – ustaw i innych aktów normatywnych wydanych przez państwo włoskie (art. 3 ust. 1). Poza tym recepcja prawa włoskiego do watykańskiego porządku prawnego jest dopuszczalna tylko wówczas, gdy przepisy mające podlegać przejściu mogą zostać zastosowane do stanu faktycznego istniejącego w Państwie Watykańskim, a jednocześnie nie są sprzeczne z nakazami prawa Bożego, ogólnymi zasadami prawa kanonicznego oraz z normami Paktów Laterańskich i późniejszych porozumień (art. 3 ust. 2).

⁸ W. Hilgeman, *L'ordinamento giuridico dello Stato della Città del Vaticano. Origine ed evoluzione*, Roma 2012, s. 56–61.

⁹ G. Boni, *I rapporti tra ordinamento giuridico vaticano e ordinamento canonico: tra corretta configurazione «ab intra» e possibili travisamento «ab extra»*, Jus 2019, nr 2, s. 50.

¹⁰ Legge n. II sulle fonti del diritto (7.06.1929), AAS Suppl. 21(1929), s. 5–13.

¹¹ Legge n. LXXI sulle fonti del diritto (1.10.2008), AAS Suppl. 16(2008), s. 65–70.

W samej ustawie o źródłach ustawodawca – zastrzegając konieczność zachowywania powyższych kryteriów – recypował szereg istotnych aktów prawa włoskiego, np. Kodeks cywilny z 1942 r. czy nieobowiązujący już we Włoszech Kodeks karny z 1889 r. oraz Kodeks postępowania karnego z 1913 r. Przy czym dwa ostatnie akty zostały kilkukrotnie znowelizowane przez ustawodawcę watykańskiego. Dodatkowo w ustawie o źródłach w sposób generalny odesłano do włoskich przepisów dotyczących m.in. miar i wag, kolei, poczty, ruchu pojazdów. Należy podkreślić, że regulacje prawa włoskiego po ich recypowaniu do watykańskiego porządku prawnego stają się regulacjami watykańskimi. Z tego względu mogą być nowelizowane czy zmieniane bezpośrednio przez prawodawcę watykańskiego. Podlegają także wykładni w sposób określony w ustawie o źródłach prawa, a więc przede wszystkim poprzez użycie kanonicznych kryteriów interpretacji ustaw.

Ustawodawca watykański wyposażył także sędziów orzekających w Państwie w specjalne uprawnienia na wypadek wystąpienia luki w prawie, czyli sytuacji, gdy zawisła sprawa nie mogłaby zostać rozstrzygnięta za pomocą jakiegokolwiek normy składającej się na podstawowe lub pomocnicze źródła prawa. W przypadku spraw cywilnych znajduje wówczas zastosowanie art. 6 obowiązującej ustawy o źródłach prawa, zobowiązujący sędziego do podjęcia decyzji z uwzględnieniem nakazów prawa Bożego i prawa naturalnego oraz ogólnych zasad watykańskiego porządku prawnego. Podobny mechanizm dotyczy spraw karnych. Zgodnie z art. 9 ustawy o źródłach w przypadku popełnienia czynu godzącego w zasady religii lub moralności, porządek publiczny lub bezpieczeństwo osób lub mienia sędziego – jeżeli brak jest przepisu karnego penalizującego taki czyn – może odwołać się do ogólnych zasad ustawodawstwa w celu nałożenia grzywny w wysokości do 3000 euro lub kary pozbawienia wolności do 6 miesięcy.

Biorąc pod uwagę unormowania obowiązującej ustawy o źródłach prawa Państwa Watykańskiego, zasadne jest postawienie tezy, iż prawo kanoniczne, wywodzone ze wszystkich źródeł prawa stypizowanych w obydwu Kodeksach, powinno – bezpośrednio bądź pośrednio – znaleźć zastosowanie w każdej sprawie rozstrzyganej przez organy watykańskie. W przypadku zastosowania bezpośredniego staje się ono jedyną przesłanką rozstrzygnięcia danej kwestii. Natomiast co do pośredniego stosowania norm kanonicznych, proces ten przejawia się z jednej strony w stosowaniu wykładni prawa właściwej dla prawa kanonicznego, z drugiej zaś w wykorzystywaniu tego systemu jako przesłanki dokonywania recepcji przepisów prawa włoskiego¹². Przy

¹² Zob. J.I. Arrieta, *La nuova legge vaticana sulle fonti del diritto*, Ius Ecclesiae 2009, nr 1, s. 232–242.

tym wszelkie zmiany w prawie kanonicznym znajdują automatyczne zastosowanie w Państwie Miasta Watykańskiego¹³.

Należy zaznaczyć, że sama koncepcja źródeł prawa Państwa Watykańskiego jest wspólna dla ustawy o źródłach z 1929 r. i 2008 r. Niemniej zachodzą pomiędzy nimi pewne istotne, zwłaszcza z praktycznego punktu widzenia, różnice. W ustawie z 1929 r. prawodawca watykański nie odwołał się do całości porządku kanonicznego, a jedynie do wprost wskazanych źródeł, tj. do Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz do Konstytucji Apostolskich. Natomiast recepcja prawa włoskiego na podstawie poprzedniej ustawy o źródłach mogła nastąpić jedynie w zakresie aktów wydanych we Włoszech do dnia 7 czerwca 1929 r. Obecnie takie ograniczenie czasowe już nie obowiązuje.

Zresztą ustawa o źródłach prawa z 2008 r. generalnie zdecydowanie bardziej otworzyła system prawa Państwa Watykańskiego na prawodawstwo „świeckie”. Otóż stosownie do art. 1 ust. 4 obowiązującej ustawy o źródłach prawa – niemającego odpowiednika w poprzedniej ustawie o źródłach – przy zachowaniu pierwszeństwa prawa kanonicznego, watykański porządek prawny dostosowuje się do norm powszechnego prawa międzynarodowego oraz do norm wynikających z traktatów i innych umów, których stroną jest Stolica Apostolska. Przepis ten, wzorowany na konstytucji Republiki Włoskiej, oznacza zobowiązanie ustawodawcy watykańskiego do wdrażania do porządku prawnego Państwa Watykańskiego nie tylko norm wynikających z powszechnego prawa międzynarodowego, lecz także tych norm prawno-międzynarodowych, których zobowiązała się przestrzegać Stolica Apostolska. Zawsze jednak granicą procesu „dostosowywania się” pozostają normy prawa kanonicznego¹⁴. Stąd za niedopuszczalne należy uznać wprowadzenie do prawa watykańskiego rozwiązań, które uznawane np. za prawa człowieka (choćby prawo do aborcji), są niezgodne z nauczaniem Kościoła – a mówiąc precyzyjniej, z rozumianym zgodnie z doktryną katolicką prawem naturalnym, będącym integralną częścią prawa kanonicznego.

Biorąc pod uwagę treść Traktatu Laterańskiego oraz ustawy o źródłach prawa, można przyjąć, że – z normatywnego punktu widzenia – prawo kanoniczne określa naturę Państwa Watykańskiego, jest podstawowym źródłem prawa, pierwszym kryterium interpretacji ustaw, przesłanką recepcji prawa włoskiego oraz granicą „dostosowywania” się prawa watykańskiego do norm prawa międzynarodowego, a ponadto wyznacza podstawowe kryteria specjalnych uprawnień sędziego rozpatrującego sprawę, której nie da się rozstrzygnąć za pomocą normy prawa pozytywnego.

¹³ A. Sarais, *Le fonti del diritto vaticano*, Città del Vaticano 2011, s. 98; G. Dalla Torre, *Diritto penale vaticano e diritto penale canonico*, Annali di Diritto Vaticano 2015, nr 1, s. 28.

¹⁴ G. Dalla Torre, *Lezioni di diritto vaticano*, Torino 2018, s. 135.

W praktyce zaś – przede wszystkim w orzecznictwie sądów watykańskich – prawo kanoniczne w watykańskim porządku prawnym traktowane jest jako zbiór podstawowych zasad prawa. Przy czym nie chodzi tu jedynie o normy pozytywne, wprowadzone przez ustawodawcę kościelny, lecz także o normy prawa Bożego (naturalnego i pozytywnego). Prawo naturalne w systemie watykańskim obowiązuje tak, jak normy prawa pozytywnego. Co więcej, jest dla nich podstawą, co oznacza, iż w Państwie Watykańskim, tak jak w prawie kanonicznym, nie może obowiązywać żadna norma prawna będąca niezgodna z normami prawa naturalnego. To z kolei pozwala postawić pytanie: czym właściwie jest ustawa zasadnicza Państwa Watykańskiego? Czy można ją uznać za konstytucję w tradycyjnym rozumieniu tego terminu, a więc za akt normatywny o najwyższej mocy w porządku prawnym i uchwalany w specjalnym trybie, regulujący zasady ustroju państwa oraz podstawy działania jego organów, a także określający pozycję podmiotów władzy państwa.

W doktrynie watykańskiej właściwie zgodnie przyjmuje się, iż ustawa zasadnicza tego Państwa nie jest konstytucją w ścisłym sensie. W Państwie Watykańskim ustawy dotyczące materii konstytucyjnej klasycznie uznaje się za akty prawne odpowiadające swoim zakresem ustawom, które z woli Ojca Świętego Piusa XI weszły w życie w dniu powstania Państwa Miasta Watykańskiego. Obok ustawy zasadniczej były to ustawy o: źródłach prawa; obywatelstwie i pobycie¹⁵; systemie administracyjnym¹⁶; systemie ekonomicznym, handlowym i zawodowym¹⁷; bezpieczeństwie publicznym¹⁸. W ustawach tych, rozpoczynających – można by rzec – historię watykańskiego systemu prawa, określono najważniejsze kwestie pozwalające na realizację celów, które wynikały z natury Państwa Watykańskiego, określonej przede wszystkim Traktatem Laterańskim¹⁹. Na mocy tego traktatu prawo kanoniczne decyduje o naturze Państwa Watykańskiego oraz charakterze władzy jego organów, a także o prawach wszystkich, którzy znajdują się w jurysdykcji tego Państwa, w tym przede wszystkim jego obywateli, stanowiąc kluczową gwarancję ich uprawnień (zarówno w sferze prawa materialnego, jak i procesowego). Specyfika Państwa Watykańskiego przekłada się również na sytuację prawną jego obywateli, których pozycja bardziej przypomina pozycję wiernych w Kościele niż obywateli państwa wykonujących swoje prawa,

¹⁵ Legge n. III sulla cittadinanza ed il soggiorno (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 14–21.

¹⁶ Legge n. IV sull'ordinamento amministrativo (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 21–24.

¹⁷ Legge n. V sull'ordinamento economico, commerciale e professionale (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 25–28.

¹⁸ Legge n. VI di pubblica sicurezza (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 28–31.

¹⁹ J.I. Arrieta, *L'ordinamento giuridico e il governo dello Stato della Città del Vaticano – studio introduttivo*, w: tegoż, *Codice di Norme Vaticane. Ordinamento giuridico e il governo dello Stato della Città del Vaticano*, Venezia 2006, s. 32–40.

zwłaszcza polityczne²⁰. Stąd prawo kanoniczne w istocie należy uznać za element „konstytucji” Państwa Miasta Watykańskiego.

Na marginesie warto zauważyć, że z formalnego punktu widzenia ustawa zasadnicza nie ma charakteru ustawy zasadniczej, nie jest także wprowadzana w jakimś specjalnym trybie ustawodawczym. Natomiast, jak wiadomo, to prawo kanoniczne jest podstawowym źródłem prawa w Państwie Watykańskim oraz pierwszym kryterium interpretacji wszelkich regulacji prawa pozytywnego składającego się na ten system prawny. W tym kontekście należy rozumieć stwierdzenie zawarte w preambule przedmiotowej ustawy zasadniczej, w której papież wskazał, iż powinna ona stanowić „podstawę i punkt odniesienia dla wszystkich innych aktów normatywnych i regulacyjnych Państwa”.

Bez ryzyka błędu można przyjąć, że tradycyjna rola Państwa Watykańskiego – wyrażona w preambule Traktatu Laterańskiego – zmienia się w kierunku wykorzystywania organów tego Państwa jako instrumentu realizacji przez Stolicę Apostolską obowiązków wynikających z jej uczestnictwa w obrocie międzynarodowym. Kluczową kwestią w tym kontekście pozostaje rozszerzanie jurysdykcji sądów watykańskich na instytucje Stolicy Apostolskiej oraz zwiększanie gwarancji niezależności sędziów orzekających w trybunałach Państwa Watykańskiego. Początkiem tego procesu jest zawarcie w roku 2008 przez Państwo Watykańskie i Unię Europejską konwencji monetarnej, w której Państwo to zobowiązało się do wdrożenia szeregu rozwiązań prawa unijnego²¹.

Kwestia – w istocie złożonych i skomplikowanych – relacji między prawem kanonicznym a prawem „świeckim” Państwa Watykańskiego jest widoczna również w obowiązującej ustawie zasadniczej Państwa z maja 2023 r. Przykładowo z jednej strony papież Franciszek w preambule tego aktu podkreśla znaczenie prawa kanonicznego w watykańskim porządku prawnym, z drugiej zaś ustanowił oddzielenie Kurii Rzymskiej i innych instytucji Stolicy Apostolskiej od Państwa Watykańskiego (art. 2 ust. 2). To „oddzielenie” bez wątpienia można uznać za jedną z najistotniejszych nowości w porządku prawnym Państwa Miasta Watykańskiego, nie tylko z punktu widzenia poprzednich ustaw zasadniczych, ale w ogóle całości dotychczasowego prawodawstwa watykańskiego. W końcu treść tego przepisu zdaje się sugerować wprowadzenie do prawa Państwa Watykańskiego zasady rozdziału Kościoła i państwa. Aby lepiej zrozumieć to zagadnienie, należy nieco bliżej przyjrzeć się ustrojowi tego Państwa oraz charakterowi władzy jego organów.

²⁰ G. Boni, *Il diritto penale vaticano: teoria e prassi*, Diritto Ecclesiastico 2012, nr 1–2, s. 127.

²¹ J.I. Arrieta, *Legami inter-ordinamentali recenti tra Santa Sede e Stato della Città del Vaticano in materia sanzionatoria e di controllo finanziario*, Ephemerides Iuris Canonici 2015, nr 2, s. 299.

Ustawy zasadnicze z 1929 r. i z 2000 r. stanowiły, że papież, (jedyne) suweren Państwa Watykańskiego, ma pełnię władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowej. Obecna ustawa zasadnicza nieco zmienia tę optykę, stanowiąc, że papież, suweren Państwa Miasta Watykańskiego, posiada pełnię władzy rządzenia, która zawiera w sobie władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądową (art. 1). Z kanonicznego punktu widzenia jest to istotna zmiana – w końcu z urzędem Biskupa Rzymu wiąże się jedynie władza „kanoniczna”, przejawiająca się w tym, iż każdy papież posiada najwyższą, pełną i bezpośrednią władzę. Zakładając, że w Kościele istnieje tylko jedna władza, przekazana mu przez Jezusa Chrystusa, w kanonistyce dokonuje się rozróżnienia m.in. na władzę uświęcania, nauczania i rządzenia. Co prawda rozróżnienie to ma charakter jedynie funkcjonalny, jednak niesie ze sobą istotną treść²². Poszczególne funkcje władzy kościelnej przenikają się wzajemnie, ale skoro w stosunku do Państwa Watykańskiego dokonano wskazanego zawężenia, to podstawowym celem suwerennej władzy papieża jest „rządzenie”, a nie nauczanie i uświęcanie. Nie zmienia to faktu, że natura władzy papieża w Państwie Watykańskim zawsze ma charakter kanoniczny. Biskup Rzymu może w pełni samodzielnie wykonywać swoją władzę w Państwie Watykańskim, aczkolwiek od 1929 r. władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądową w tym Państwie wykonują specjalnie powołane w tym celu organy. Stąd ustroj Państwa Watykańskiego zasadniczo pozostaje niezależny od struktury Kurii Rzymskiej, choć w praktyce istnieje szereg zależności pomiędzy tymi organami.

Wydaje się, że podstawą dla art. 2 ust. 2 ustawy zasadniczej są współczesne nauczanie Magisterium Kościoła dotyczące relacji państwo–Kościół oraz zmiany zachodzące w prawie watykańskim. W pierwszym ze wskazanych zakresów należy zauważyć wyraźne odejście – w myśl nauczania Soboru Watykańskiego II – od koncepcji katolickiego państwa wyznaniowego na rzecz zaakceptowania szeregu elementów składających się na zasadę rozdziału Kościoła od państwa. W doktrynie słusznie zauważa się, że kolejne reformy ustroju Państwa Watykańskiego, w tym organów jego władzy sądowej, są wyraźnie inspirowane soborowym nauczaniem dotyczącym rozróżnienia kompetencji władzy „duchowej” od „świeckiej” oraz zmierzającą do „upaństwowienia” watykańskiego wymiaru sprawiedliwości²³. Faktem jest, że Kościół nie zaakceptował po prostu rozdziału państwa i Kościoła, podkreślając w swoim nauczaniu złożoność tego problemu, akcentując autonomię i niezależność tych podmiotów oraz ich współpracę w obszarach, w których

²² Zob. K. Kamiński, *Władza w Kościele. Ujęcie teologiczno-prawne*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich 2020, nr 33, s. 101–106.

²³ Zob. G. Dalla Torre, *Considerazioni sul nuovo ordinamento giudiziario dello Stato della Città del Vaticano*, Stato, Chiese e pluralismo confessionale. Rivista telematica 2020, nr 12, s. 91–92.

współdziałanie jest możliwe, a jednocześnie odrzucając np. podejmowanie przez państwo aktywnych działań na rzecz laicyzacji społeczeństwa²⁴. W związku z tym, jak podniesiono w *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kościół domaga się od państwa zagwarantowania wolności wypowiedzi, nauczania, ewangelizacji; wolności sprawowania publicznego kultu; wolności organizowania się i posiadania własnych wewnętrznych uregulowań; wolności wyboru, wychowania, nominowania i przenoszenia swoich urzędników; wolności wznoszenia budowli religijnych; wolności nabywania i posiadania dóbr potrzebnych do prowadzenia swojej działalności; wolności zrzeszania się nie tylko w celach religijnych, lecz także wychowawczych, kulturalnych, sanitarnych i charytatywnych (pkt 426).

Wobec tego omawiany przepis ustawy zasadniczej trudno uznać za kontrowersyjny z punktu widzenia współczesnego nauczania Kościoła katolickiego. Niemniej w realiach Państwa Miasta Watykańskiego powstaje istotne pytanie: jakie w istocie podmioty mają zostać tu od siebie oddzielone? Ustawodawca poprzestał na stwierdzeniu, że Państwo i jego porządek są oddzielone od Kurii Rzymskiej i innych instytucji Stolicy Apostolskiej. Skoro Państwo Watykańskie pełni służebną rolę wobec Stolicy Apostolskiej, a prawo kanoniczne jest podstawą jego porządku prawnego, to trudno przyjąć, iż Stolica Apostolska i Państwo Miasta Watykańskiego to dwa w pełni niezależne i autonomiczne podmioty, które mogą ze sobą współdziałać. Z drugiej jednak strony właściwie powszechnie przyjmuje się – co znajduje potwierdzenie również w praktyce obrotu prawnomiędzynarodowego – że Stolica Apostolska i Państwo Watykańskie to odrębne, aczkolwiek ściśle ze sobą związane, zwłaszcza przez urząd Biskupa Rzymu, podmioty prawa międzynarodowego²⁵. Ich „rozdział” jest zatem możliwy jedynie o tyle, o ile spełniają różne funkcje, przy założeniu, że Państwo Watykańskie jest instrumentem niezależnego działania Stolicy Apostolskiej i umożliwienia jej swobodnego udziału w obrocie prawnomiędzynarodowym. Obecnie oznacza to przede wszystkim wykorzystywanie Państwa Miasta Watykańskiego do realizacji zobowiązań wynikających z udziału Stolicy Apostolskiej i samego Państwa w rynkach finansowych – zwłaszcza związanych ze strefą euro – oraz z partycypacją tych podmiotów w powszechnym systemie ochrony praw człowieka²⁶.

Zresztą problem ten widoczny jest w pozostałych ustępach art. 2 ustawy zasadniczej. Najpierw prawodawca watykański podkreśla tradycyjną funkcję Państwa Watykańskiego, tj. zapewnienie absolutnej i widzialnej niezależności w wypełnianiu jego misji oraz gwarantowanie suwerenności (ust. 1), kolejno deklaruje omówione

²⁴ P.A. Bonnet, *Lo spirito del diritto penale vaticano*, Ephemerides Iuris Canonici 2015, nr 2, s. 328–333.

²⁵ J.I. Arrieta, *Corso di diritto vaticano*, Roma 2021, s. 25.

²⁶ Zob. K. Dyda, *Stosowanie prawa przez organy Państwa Watykańskiego a zasadnicze problemy jego systemu prawnego*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2019, t. 22, s. 315–336.

wyżej „oddzielenie” (ust. 2), a następnie stanowi, że własne funkcje porządku państwowego są wykonywane przez Gubernatorat Państwa Miasta Watykańskiego zgodnie z ustawami i innymi dyspozycjami normatywnymi (ust. 3). Warto podkreślić, że w kategorii ustaw i innych dyspozycji normatywnych mieści się także prawo kanoniczne wraz z prawem Bożym naturalnym i stanowionym, które w Państwie Watykańskim w istocie mają moc obowiązującego prawa.

Jednocześnie art. 2 ust. 3 ustawy zasadniczej jest jej pierwszym przepisem składającym się na gwarancje legalizmu w działaniu organów Państwa Watykańskiego. Do pozostałych należy zaliczyć zobowiązanie Papieskiej Komisji dla Państwa Miasta Watykańskiego oraz Prezydenta Gubernatoratu do wykonywania powierzonych im uprawnień zgodnie z ustawami i innymi dyspozycjami normatywnymi (art. 9 ust. 1, art. 15 ust. 1), a także gwarancje – w każdym procesie – bezstronności sędziego, prawa do obrony i kontradyktoryjności stron (art. 21 ust. 4). Oczywiście sędzia watykański nie jest sędzią kościelnym, lecz „państwowym”²⁷, ma jednak obowiązek stosowania prawa kanonicznego. Ponadto, co stanowi właściwie powtórzenie rozwiązań z poprzednich ustaw zasadniczych, struktura i kompetencje organów Państwa Watykańskiego również są regulowane przez akty prawa pozytywnego.

Tym samym ustawodawca watykański w ustawie zasadniczej z maja 2023 r. rozbudował gwarancje z zakresu zasady legalizmu istniejące już wcześniej w prawodawstwie Państwa Watykańskiego. W tym kontekście warto wspomnieć także o nowym przepisie określającym sposób stosowania prawa przez sędziego, czyli o art. 21 ust. 3. Zgodnie z tą regulacją sędzia musi kierować się przede wszystkim „słusnością”, a więc klasyczną kategorią prawa kanonicznego zaczerpniętą z dorobku rzymskiej jureksprudenckiej²⁸, dążyć do urzeczywistnienia sprawiedliwości oraz do pojednania stron. Tym samym, idąc również za unormowaniami Kodeksu Prawa Kanonicznego, ustawodawca watykański wyraźnie preferuje polubowne rozwiązywanie sporów. Co się natomiast tyczy spraw karnych, sędzia ma obowiązek wymierzać karę, mając na względzie resocjalizację sprawcy, jego reintegrację i przywrócenie naruszonego porządku prawnego.

Nowa ustawa zasadnicza z pewnością jest efektem dotychczasowego rozwoju prawa Państwa Watykańskiego, wyraźnie zmierzającego w kierunku budowy niezależnego od prawa kanonicznego systemu prawa. Oczywiście przy założeniu, że jego normy zawsze będą zgodne z prawem Bożym naturalnym i pozytywnym, rozumianym zgodnie z doktryną Kościoła katolickiego. Otwartym pytaniem pozostaje, na

²⁷ G. Boni, *Recenti evoluzioni dell'ordinamento giuridico vaticano: in particolare i rapporti con l'ordinamento canonico*, w: *Santa Sede e Stato della Città del Vaticano nel nuovo contesto internazionale (1929–2019)*. Atti del Convegno, Roma, Università LUMSA, 7 febbraio 2019, red. M. Carni, Roma 2019, s. 50.

²⁸ E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 1, Warszawa 1985, s. 160–161.

ile ta ewolucja jest zgodna z Traktatami Laterańskimi i czy nie zagraża „służebnej” funkcji Państwa Watykańskiego wobec Stolicy Apostolskiej. W końcu Państwo to powstało jako instrument realizacji misji, jaką stawia sobie Kościół, stąd nigdy nie powinno stać się przeszkodą w jej realizacji. Wydaje się, że budowa niezależnego systemu prawnego Państwa Watykańskiego i jego oddzielenie od Stolicy Apostolskiej stwarza takie ryzyko – zwłaszcza gdy weźmie się pod uwagę przyjmowane w prawie międzynarodowym (przede wszystkim z zakresu ochrony praw człowieka) normy sprzeczne z nauczaniem Kościoła.

Bibliografia

Źródła

- Trattato fra la Santa Sede e l'Italia, AAS 21(1929), s. 209–274.
Legge fondamentale della Città del Vaticano (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 1–4.
Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano (26.11.2000), AAS Suppl. 71(2000), s. 73–82.
Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano (13.05.2023), https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230513-legge-fond-scv.html [dostęp: 20.08.2025 r.].
Legge n. II sulle fonti del diritto (7.06.1929), AAS Suppl. 21(1929), s. 5–13.
Legge n. III sulla cittadinanza ed il soggiorno (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 14–21.
Legge n. IV sull'ordinamento amministrativo (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 21–24.
Legge n. V sull'ordinamento economico, commerciale e professionale (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 25–28.
Legge n. VI di pubblica sicurezza (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 28–31.
Legge n. LXXI sulle fonti del diritto (1.10.2008), AAS Suppl. 16(2008), s. 65–70.
Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.

Literatura

- Arrieta J.I., *Corso di diritto vaticano*, Roma 2021.
Arrieta J.I., *L'ordinamento giuridico e il governo dello Stato della Città del Vaticano – studio introduttivo*, w: J.I. Arrieta, *Codice di Norme Vaticane. Ordinamento giuridico e il governo dello Stato della Città del Vaticano*, Venezia 2006.
Arrieta J.I., *La nuova legge vaticana sulle fonti del diritto*, *Ius Ecclesiae* 2009, nr 1.
Arrieta J.I., *Legami inter-ordinamentali recenti tra Santa Sede e Stato della Città del Vaticano in materia sanzionatoria e di controllo finanziario*, *Ephemerides Iuris Canonici* 2015, nr 2.
Boni G., *I rapporti tra ordinamento giuridico vaticano e ordinamento canonico: tra corretta configurazione «ab intra» e possibili travisamento «ab extra»*, *Jus* 2019, nr 2.
Boni G., *Il diritto penale vaticano: teoria e prassi*, *Diritto Ecclesiastico* 2012, nr 1–2.

- Boni G., *Recenti evoluzioni dell'ordinamento giuridico vaticano: in particolare i rapporti con l'ordinamento canonico*, w: *Santa Sede e Stato della Città del Vaticano nel nuovo contesto internazionale (1929–2019). Atti del Convegno, Roma, Università LUMSA, 7 febbraio 2019*, red. M. Carnì, Roma 2019.
- Bonnet P.A., *Lo spirito del diritto penale vaticano*, Ephemerides Iuris Canonici 2015, nr 2.
- Dalla Torre G., *Considerazioni sul nuovo ordinamento giudiziario dello Stato della Città del Vaticano*, Stato, Chiese e pluralismo confessionale. Rivista telematica 2020, nr 12.
- Dalla Torre G., *Diritto penale vaticano e diritto penale canonico*, Annali di Diritto Vaticano 2015, nr 1.
- Dalla Torre G., *Lezioni di diritto vaticano*, Torino 2018.
- Dyda K., *Stosowanie prawa przez organy Państwa Watykańskiego a zasadnicze problemy jego systemu prawnego*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2019, t. 22.
- Gaca A., Oder S., Witkowski Z., *Podstawy ustroju konstytucyjnego Państwa Miasta Watykan*, Warszawa 2020.
- Hilgeman W., *L'ordinamento giuridico dello Stato della Città del Vaticano. Origine ed evoluzione*, Roma 2012.
- Jakubowski W., *O Roma felix. Geneza, specyfika i przeobrażenia instytucji politycznych Państwa Miasta Watykańskiego*, Warszawa 2005.
- Kamiński K., *Władza w Kościele. Ujęcie teologiczno-prawne*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich 2020, nr 3.
- Mezglewski A., *Stolica Apostolska i Państwo Watykańskie jako podmioty prawa międzynarodowego*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2005, t. 8.
- Sarais A., *Le fonti del diritto vaticano*, Città del Vaticano 2011.
- Sztafrowski E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 1, Warszawa 1985.
- Ustawa zasadnicza Państwa Miasto Watykan oraz inne akty ustrojowe*, wstęp, wybór i tłum. F. Longchamps de Bérrier, M. Zubik, Warszawa 2008.